

Çokışler, N. (2022). "Turizm Rehberliği Eğitiminde Parçalanmış Yapı Sorunu: Öyküleyici Alanyazın İncelemesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 50, Denizli, ss. 398-410.

TURİZM REHBERLİĞİ EĞİTİMİNDE PARÇALANMIŞ YAPI SORUNU: ÖYKÜLEYİCİ ALANYAZIN İNCELEMESİ*

Nazım ÇOKIŞLER**

Öz

Turist rehberliği eğitiminin en büyük sorunlarından biri "parçalanmış yapı sorunu" olarak 2002'de teşhis edilmiş, bu soruna çözüm getirmeye çalışan çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen, sorunun tarihsel gelişimini ve paydaşlarını ortaya koyan bir çalışma tespit edilememiştir. Bu çalışmanın amacı, uzun bir zaman dilimine yayılan parçalı yapı sorununun ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarını açıklamaktır. Bu amaçla alanyazında ve çeşitli dokümanlarda yer alan bilgiler bir araya getirilmiş ve akademik çalışmalarda ele alınmaya başlandığı ilk tarihlerden itibaren incelenen sorunun gelişimi ortaya konmuştur. Tarihsel gelişimin ortaya konabilmesi için alanyazın yanında çeşitli toplantı tutanakları ve yönetmeliklerde yer alan bilgilerin de kullanılması gerekmiştir. Farklı kaynakların kullanılması ihtiyacı, sistematik bir inceleme yapmaya imkân tanımamış, bu nedenle 'öyküleyici alanyazın taramasından' yararlanılmıştır. İnceleme sonunda ortaya çıkan sonuca göre, turist rehberliği eğitiminin bu denli parçalı bir hal almasına, meslek eğitimi olarak başlayan bir alanın zamanla bir ana bilim dalı haline gelmesi ve bu süreçte farklı paydaşlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve güç çatışması neden olmuştur. Bu tespitten yola çıkılarak, rehberlik eğitimindeki parçalı yapı sorununun ortadan kaldırılabilmesi ve güncel imkân ve ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılması için, öncelikle, paydaşlar arasındaki farklı beklentilerin ve çatışma ortamının ortadan kaldırılması, daha sonra eğitime hangi seviyelerde devam edileceği ve her bir seviyenin amacı ile birlikte giriş koşullarının net olarak belirlenmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Turist rehberliği eğitimi, Turist rehberliği kursları, Parçalı yapı sorunu.*

THE PROBLEM OF FRAGMENTATION IN TOUR GUIDE TRAINING: A NARRATIVE LITERATURE REVIEW

Abstract

One of the issues of major concern in tourist guide training was identified in 2002 to be the problem of "fragmentation"; although a great number of research studies were conducted to offer solutions to this matter, none was found to present the historical development and the stakeholders of the problem. This study intends to explain the stages of the emergence as well as the development of the extended problem of fragmentation. To that end, related information in the literature and various other documents were collected, and the development of the problem, which has been a subject of study since it began to be discussed by scholarship, was presented. The presentation of historical development required sets of information in various meeting minutes and legal regulations besides those found in the literature. As the need to use different sources did not allow conducting a systematic examination, a 'narrative literature review' was employed. According to the results of the study, heavy fragmentation in tourist guide training was caused by the process of a vocational training field becoming an academic department and, lack of coordination as well as a power struggle among different stakeholders during this period. Having been concluded so, it is proposed that to settle the fragmentation problem and, to shape tour guide training in line with current capabilities and needs, different expectations and struggle environment between stakeholders should be eliminated first, then, at which levels the education will be continued and the purpose of each level and the entry requirements should be determined clearly.

Keywords: *Tourist guiding education, Tourist guiding training courses, The problem of fragmentation.*

* Bu çalışma yazarın 3. Turizm Şurası'nda sunduğu "Turizm Rehberliği Eğitiminde Çeyrek Asırdır Değişmeyen Parçalanmış Yapı Sorunu" başlıklı bildiriden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turist Rehberliği Bölümü, İZMİR.
e-posta: cokisler@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-3273-7472>)

1. GİRİŞ

Turizm sektörünün en önemli aktörlerinden biri olan turist rehberlerinin eğitimine özel bir önem atfedilmektedir (Ap ve Wong 2001). Turist rehberliği eğitimi Türkiye’de; kurslar, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere beş farklı seviyede verilmekte ve mezunlar, aralarında bir fark olmaksızın aynı haklara sahip olarak mezun olmaktadır. Turist rehberi yetiştiren kurslar 1971-2012 yılları arasında Bakanlık tarafından açılmış, bu yetki 2012 yılında çıkarılan 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile Turist Rehberliği Birliği’ne (TUREB) devredilmiştir. TUREB bu hakkını şimdilik kullanmıyor olsa da, kurslarla turist rehberi olabilmeyen resmi yolu hala açıktır. Dört farklı seviyede verilen eğitim kendi içinde de parçalı bir yapıya sahiptir; iki yıllık programlar öğretim şekillerine göre “örgün” ve “uzaktan”, dört yıllık programlar öğretim seviyesine göre “yükseköğretim” ve “fakülte”, öğretim türüne göre ise “birinci öğretim” ve “ikinci öğretim” olarak ayrılmaktadır. Ön lisans programlarından mezun öğrencilerin rehberlik yapabilme hakkına sahip olmaları, lisans bölümlerinde okuyan öğrencilerin de ön lisans diploması ile mezun olmaları durumunda aynı hakkı elde etmeleri sonucunu beraberinde getirmektedir. Yani, lisans bölümlerinin sadece ilk iki yılını okuyan öğrenci, dilerse, ön lisans diploması alarak mezun olabilmekte ve bu da rehberlik mesleğini yapma hakkı kazanmasına yetmektedir. Benzer şekilde lisansüstü programlar da yüksek lisans ve doktora olarak ikiye, yüksek lisans programları ise kendi içinde “birinci öğretim”- “ikinci öğretim” ve “tezli”-“tezsiz” şeklinde ayrılmaktadır. Böylece, rehberlik yapma hakkının kazanıldığı farklı yol sayısı 11’e ulaşmaktadır. Başka bir alanda örneği olmayan bu sorun ilk defa 2002 yılında tespit edilmiş ve “parçalı yapı sorunu” olarak adlandırılmıştır (Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002).

Rehberlik eğitimi, bir mesleğin öğretilmesi amacıyla kurulmuş iki yıllık meslek yükseköğretim kurumları ile ilk defa üniversite bünyesine girmiş, günümüzde turizm fakülteleri içinde bir anabilim dalı haline gelmiş, 2015 yılından beri tezli yüksek lisans ve 2021 yılından itibaren doktora seviyesinde eğitimlere başlanmıştır. Bu süreç, eğitim sisteminin de daha parçalı bir hal almasına neden olmuştur. Eğitimin parçalanmış yapısı uzun zamandır dile getirilmekte (Türksoy ve Yürük, 1997; Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002; Arslantürk, 2010; Karaman vd., 2012; Temizkan vd., 2012; Tür, 2012; Türker vd., 2012), farklı eğitimlerden sonra aynı hakkın kazanılması “haksız rekabet” ve “fırsat eşitsizliği” olarak nitelendirilmekte (Hacıoğlu, 2008: 62; Yıldız, 2008; Avcıkurt vd., 2009) ve “rehberlik mesleğinin en önemli sorunlarından biri” olarak gösterilmektedir (Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002; Çakır, 2010; Köroğlu, 2011). Buna rağmen sorun çözülememektedir. Bu nedenle, incelemede, turizm rehberliği eğitiminde mevcut durumun nasıl bir tarihsel gelişim seyri sonunda ortaya çıktığı araştırılmıştır. Parçalı yapının ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarının bilinmesi, bu sorunun köklerinin daha iyi anlaşılması ve çözümünün doğru bir zeminde tartışabilmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır.

2. YÖNTEM

Bilimsel yayınların sayısının artmasına bağlı olarak, mevcut alanyazını sentezleyen ve değerlendiren araştırmalara duyulan ihtiyaç artmış ve hemen her disiplinde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Üstün ve Eryılmaz, 2014). Bir konu hakkında yapılmış yayınların sentezlenerek incelenmesi demek olan alanyazın taraması, diğer amaçların yanında; “konu ya da problemin bağlamını kurma, en son gelişmelerle benzerliği göstermek için araştırmayı tarihsel bağlamda inceleme” gibi amaçlarla da yapılmaktadır (Hart, 1998’den akt. Randolph, 2009: 252). Alanyazın taramasının temel olarak “nitel sistematik derleme”, “nicel sistematik derleme (meta-analiz)” ve “öyküleyici alanyazın incelemesi” olmak üzere üç türü vardır (Green vd. 2006: 102-103). Geleneksel derleme (Karaçam, 2013: 26) ve sistematik olmayan öyküleyici derleme (Oxman vd. 1994) olarak da adlandırılan öyküleyici alanyazın incelemesi sayesinde; bir konuya ait farklı parçaları birleştirerek konunun daha bütüncül bir resmi ortaya konabilmekte (Hammersley, 2001) ve konunun tarihsel gelişimi açıklanabilmektedir (Green vd. 2006).

Öyküleyici incelemenin sistematik incelemeden farkını oluşturan nicel ve kesin verilerle desteklenmek zorunda olmaması, araştırmanın tekrarlanabilirliği, dolayısıyla da güvenilirliği hakkında endişeleri de beraberinde getirmektedir (Davies, 2000; Karaçam, 2013; Yılmaz, 2021). Buna rağmen, bir sorunu ve bu sorunun gelişimini bütüncül olarak ortaya koymaya ve felsefi tartışmaları tetikleyebilmeye yaradığı için son derece faydalı çalışmalar olarak görülmekte ve pek çok disiplinde kullanılmaktadır (Green vd., 2006). Bu araştırmada incelenen konu hakkındaki verilerin farklı zaman dilimlerine ve farklı yayın türlerine dağılmış olması, araştırmaya dâhil etme ölçütlerinin net olarak belirlenebilmesine ve dolayısıyla sistematik bir inceleme yapmaya imkân tanımamış, bu nedenle öyküleyici inceleme tercih edilmiştir.

Kaliteli bir öyküleyici inceleme için; iyi bir tarama yapılması, metnin sağlamca yapılandırılması ve mevcut bilgilerin tarafsız bir gözle sentezlenerek verilmesi önerilmektedir (Green vd., 2006). Bu amaçla incelemede, tarihsel gelişimin alanyazına yansımaları, turizm rehberliği eğitiminin tartışılmaya başlandığı en erken tarihten itibaren bilimsel toplantılarda sunulan çalışmalardan itibaren izlenmeye başlanmıştır. Gelişimin en net izlenebildiği yayınlar; çeşitli tarihlerde çıkarılan yönetmelikler, Turizm Eğitimi Kongresi (1984), Birinci, İkinci ve Üçüncü Turizm Eğitimi Konferansları (1992, 2002, 2012), 1994 ve 1997 yıllarında, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik

Yüksekokulu'nun düzenlediği Hafta Sonu Seminerleri, 2002 ve 2007 yıllarında TUREB ve üniversite temsilcilerinin bir araya geldiği toplantılar ve Turizm Şuraları olmuştur (Çokişler, 2017: 325-326). Ayrıca, çeşitli dergilerde yayınlanan makaleler, farklı tarihlerde çıkarılmış yönetmelikler ve güncel gelişimleri aktaran internet siteleri de inceleme sırasında taranmıştır. Araştırmaya dâhil etme ölçütü olarak "en iyi örnek" yaklaşımı benimsenmiş (Slavin, 1995), konunun anlaşılmasına en çok fayda sağlayacağı düşünülen eserlerden yapılan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bilgilerin sentezlenerek verilmesinde açık ve basit bir dil kullanılmasına ve öznel yorumlardan uzak durulmasına özen gösterilmiş, sonuç kısmında, sunulan veriler incelemenin amacı açısından değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

İncelemede bulgular dört başlıkta sunulmuştur. İlk bölümde, 1971-2012 yılları arasında Bakanlık tarafından düzenlenen kurslar, ikinci bölümde 1990'larda başlamış ve halen devam etmekte olan önlisans programları, üçüncü bölümde 1997'de başlamış ve halen devam eden lisans programları ve son bölümde 2015 yılından beri açılmakta olan yüksek lisans ve 2021 yılında başlanan doktora seviyesindeki eğitimin parçalı yapısının gelişim aşamaları tarihsel bir bakış açısıyla açıklanmış, ayrıca konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bir takım güncel gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Bakanlık Kurslarının Parçalı Yapısı

Turist rehberliği mesleği hakkında ilk yasal düzenlemeler 1890 ve 1925 yıllarına dek uzanmasına rağmen, turist rehberlerinin Bakanlık tarafından düzenlenen resmi kurslarla yetiştirilmesine 1971'de başlanmıştır. 1963'te kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 1971'de yayımlanan "Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği" ile kurslar 8 aylık ülkesel ve 3 aylık bölgesel olmak üzere iki seviyede verilmeye başlanmıştır (Md.7)¹. Yönetmelikte, o tarihe kadar çeşitli öğrenci federasyonlarının düzenlediği kurslara katılarak kazanılan amatör rehberlik tanınmış (Md.47.a)², böylece rehberlik mesleği hem "ülkesel ve bölgesel" hem de "amatör ve profesyonel" olmak üzere ilk defa parçalı bir yapıya bürünmüştür. 1974'te çıkarılan ve 1971 düzenlemelerinin genişletilmiş hali olan ikinci yönetmelikten itibaren amatör rehberliğin tanınması uygulamasına son verilmiş, Bakanlığın açacağı yabancı dil sınavında başarılı olmaları koşuluyla mevcut amatör rehberlerin bölgesel rehberlik yapabilmelerine imkân tanınarak (Md.40)³ amatör-profesyonel ayrımı bir daha gündeme gelmeyecek şekilde kaldırılmıştır.

Turist rehberliği mesleği yapma hakkı veren çalışma belgesinin (kokart/ruhsatname) kapsadığı alana göre; sadece bir coğrafi bölgede çalışma izni veren ruhsatnameler "bölgesel", tüm bölgelerde çalışma hakkı verenler ise "ülkesel" olarak anılmaktadır. Bölgesel-ülkesel ayrımı ise birden çok kez kaldırılmış ve geri getirilmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın 10 Aralık 1981'de Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak isimlendirilmesi üzerine gerekli yasal değişikliklerin yapılabilmesi için 1983'te çıkarılan yeni yönetmelikte yer alan "*Profesyonel tercüman rehberlik kursları "ülkesel" olarak açılır*" (Md.5) şeklindeki müstakil bir madde ile bölgesel-ülkesel ayrımı kısa süreliğine kaldırılmış, ancak, 1986 yılında çıkarılan yeni bir yönetmelikle geri getirilmiştir (Md.5). 1986 Yönetmeliğinin getirdiği en büyük değişiklik kursların tekrar ülkesel ve bölgesel olmak üzere iki aşamalı açılmaya başlanmasıdır (Çokişler, 2021: 22). 2005 yılında çıkarılan bir yönetmelikte "*Kursların süresi toplam beş yüz altmış ders saati ve yedi aydır*" (Md.7) denerek tüm kurslar ülkesele çevrilmiş ve ülkesel-bölgesel ayrımı bir kere daha kaldırılmıştır. 2013 tarihli yönetmelikte ise "*sertifika programının süresi ülkesel sertifika programlarında en az yedi yüz ders saati, bölgesel sertifika programlarında ise bölge başına en az yüz elli ders saatidir*" (Md.10) denerek kurslar yeniden ülkesel ve bölgesel olmak üzere iki aşamalı olarak açılmaya başlanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, ülkesel-bölgesel ayrımı, süreç içinde, iki kez kaldırılmış ve iki kez de geri getirilmiştir.

Çalışma belgesini Bakanlık kursundan alan rehberler, açılan kursun ilan edilen niteliğine göre ülkesel ya da bölgesel çalışma hakkı kazanırken, 2 ve 4 yıllık rehberlik programlarından mezun olan rehberlerin çalışma alanları her zaman ülkesel olmuştur. Kanuni açıdan bir hak değişikliği olmasa da, 2012 tarihli Meslek Kanunu sonrası Turist Rehberleri Birliği (TUREB) tarafından düzenlenmeye başlanan uygulama gezilerinin düzenlenme şekli, pratikte, rehberlik bölümleri öğrencilerinin mezun olur olmaz ülkesel kokart almalarını engellemekte ve çoğunlukla bölgesel kokart sahibi olmaları sonucunu doğurmaktadır. Şöyle ki, uygulama gezilerini düzenleme görevini TUREB'e veren 2012 tarihli Meslek Yasası öncesinde, her okul, kendi öğrencileri için uygulama turunu; Batı Anadolu ve Doğu Anadolu olmak üzere iki seferde düzenlemekte, böylece öğrenciler, mezun olduklarında tüm

¹ "Kurslar, Bakanlığımıza bağlı OTEM'lerde (Otelcilik ve Turizm Eğilim Merkezleri) Türkiye çapında, bölgelerde bölge çapında olmak üzere iki seviyede açılır. Türkiye çapında olan kursların süresi 8 aydır." (Md.7)

² "Amatör Tercüman- Rehber kursları, usulüne göre kurulmuş ve Turizmle ilgili olduğu Bakanlıkça kabul edilen dernek ve kurumlarla yüksek öğrenim öğrenci kuruluşları tarafından en yakın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bölge Müdürlükleri iş birliği halinde Bakanlığın izni ile açılır." (Md.47)

³ "Amatör Tercüman Rehber Kurslarından mezun olanlar bu Yönetmeliğin yayımlandığı tarihten itibaren 1 yıl içinde Bakanlık tarafından açılacak ve bu Yönetmeliğin 13'üncü maddesinde belirtilen koşullara göre yapılacak dil sınavını başarmış olmaları şartıyla bölgesel turist rehberliği yapabilirler." (Md.40)

bölgelere tur yapmış ve ülkesel kokart almaya hak kazanmış olarak mezun olmaktadır. Gezi düzenleme görevi TÜREB'e devredildikten sonra her bölge için ayrı turlar düzenlenmeye başlanmış, ülkesel çalışma kartına sahip olabilmek için yedi coğrafi bölgenin de turunu tamamlamak zorunlu hale gelmiştir. Ancak, gerek artan maliyetler, gerekse de zaman kısıtı gibi nedenlerle, son zamanlarda öğrencilerin çoğunun, rehberlik hayatlarına bölgesel kokartla başladığı görülmektedir. Bu durum, teoride olmasa bile, pratikte, ülkesel-bölgesel ayrımının rehberlik bölümü mezunları için de geçerli olmasını sağlamıştır.

Bu açıklamalardan, turist rehberlerinin sadece Bakanlık kursları ile yetiştirildiği ve üniversite düzeyinde eğitimin henüz gündemde olmadığı 1971-1990 yılları arası dönemde de rehberlik eğitiminin parçalı bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, yeni kurslar açılmıyor olsa bile, uygulama gezilerinin düzenlenme şekli, turist rehberlerinin çalışma kartlarının, yeniden, ülkesel-bölgesel şekilde ikili bir yapıda olması sonucunu doğurmuştur.

3.2. Ön Lisans Seviyesinde Rehberlik Eğitiminin Parçalı Yapısı

Rehberlik eğitiminin ne seviyede verilmesi gerektiği yönünde bilimsel bir toplantıda sunulmuş tespit edilebilen ilk bildiri, iki yıllık rehberlik okullarının açılmasından altı yıl önce 1984'te, Boğaziçi Üniversitesi tarafından düzenlenen Turizm Eğitimi Kongresi'nde sunulmuştur. Rehberlik eğitiminin üniversiteler bünyesine alınmasının henüz gündemde olmadığı bu dönemde, İstanbul Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Eğitim Daire Başkanı tarafından kaleme alınmış bildiride;

"(t)ercüman rehber mesleğinin özelliği göz önüne alındığında konunun üniversite dışında tutulması üniversite seçme sınavlarının ortaya çıkardığı kişinin puan barajını tutturmasıyla hasbelkader bu bölümü kazanması gibi durumları da ortadan kaldıracaktır"

görüşüne yer verilmiştir (Bilgin, 1984: 180). "Hasbelkader bir bölüm kazanmak" ilerleyen yıllarda, artan üniversite sayısına bağlı olarak tüm turizm bölümleri için bir sorun haline gelecektir (Keleş, 2018: 228).

Türkiye'de ilk iki yıllık rehberlik bölümleri 1990'lı yılların başında (Türksoy ve Yürük, 1997) mezunların çalışma belgesi (kokart) sahibi olmalarını sağlayacak bir yasal düzenleme olmaksızın, yani, okul mezunlarına verilecek diplomaların Bakanlık tarafından kursların muadili sayılacağı kararlaştırılmadan açılmaya başlanmıştır (Oral vd., 1994). Ön lisans seviyesinde ilk bölümlerin açılması ile birlikte, rehberlik eğitiminin hangi seviyede verilmesi gerektiği tartışmaları da hız kazanmış ve tartışmalara akademisyenlerin yanında rehber odaları yöneticileri de dâhil olmaya başlamış, böylece, gelecek tartışmaların tarafları da şekillenmiştir. Bundan böyle tartışmalar; Bakanlık yetkilileri, akademisyenler ve 2012 yılında TÜREB olarak örgütlenerek yasal bir yapıya kavuşacak olan (Resmi Gazete, 2012: Md.1) rehber odaları yöneticileri olmak üzere üç paydaş arasında yapılmaya başlanmıştır. 1992 tarihli I. Turizm Eğitimi Konferansı'nda rehber odaları yöneticilerinin kurslara bakış açısı şu şekildedir; "insanın sayarken bile yorulduğu başlıklarda oldukça derin bilgisi olması gereken rehberlere birkaç aylık -bağışlayın- niteliği tartışılır kurslar yeterli görülüyor" (Genç, 1992: 216). Bu düşünce ilerleyen toplantılarda akademisyenler tarafından da dile getirilecek ve rehberlik eğitiminin üniversite bünyesine alınmasının gerekçesi olarak kullanılacaktır.

Rehberlik eğitiminin üniversiteler bünyesine ne şekilde alınabileceğinin tartışıldığı bir başka toplantı, o zamanki adıyla Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu tarafından 1994 yılında, "I. Hafta Sonu Semineri" adıyla düzenlenmiştir. Seminerin bildiri kitapçığında sunumlar sonrası yapılan tartışmalara da yer verilmiş olması, erken dönemde yapılan tartışmaların öğrenilmesi açısından yararlı bilgiler sunmaktadır. Toplantıda rehberlerin üniversite bünyesinde yetiştirilmesine dair farklı görüşler sunulmuştur. Sunulan görüşler arasında; ayrı bir eğitime gerek olmaksızın, "turizm eğitimi almış öğrencilere" Bakanlık tarafından dil ve genel kültür sınavı yapılması (Ahipaşaoğlu, 1994: 143), dört yıllık İngilizce eğitim veren turizm bölümleri bünyesinde son iki yılın "rehberlik opsiyonu" olarak sunulması, meslek yüksekokulları içinde önlisans seviyesinde ve fakülteler bünyesinde yüksek lisans seviyesinde olmak üzere farklı şekillerde verilmesi yer almıştır (Oral vd., 1994). Oturum sonrası yapılan tartışmalar sırasında, yüksek lisans ile rehber yetiştirilmesi fikri, sürenin rehber yetiştirmek için gerekli tüm dersleri vermeye yetmeyeceği gerekçesiyle itirazla karşılanmış (Editöryel, 1994: 159-160), turizm rehberliği eğitiminde yüksek lisans fikri, böylece, ilk kez gündeme gelmiştir. Bu fikir 2012 Meslek Kanunu'nun yasal zemini hazırlamasından sonra 2015 yılında hayata geçecektir. 1994 yılına kadar yapılan tartışmalar genel olarak değerlendirildiğinde; kurs sürelerinin ve içeriklerinin hem akademisyenler hem de oda yöneticileri tarafından yetersiz bulunduğu, bu nedenle rehberlik eğitiminin üniversitelere devredilmesi gerektiği noktasında iki grubun aynı düşüncede olduğu, ancak eğitimin hangi seviyede verilmesi gerektiği konusunda bir fikir birliği olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Üniversiteler bünyesinde açılan ön lisans programlarının mezunlarına rehber olarak çalışma hakkı 1995'te çıkarılan yönetmelik ile tanınmıştır. Yönetmelikte gerekli koşulları sağlayan "fakülte ve yüksekokullar bünyesinde açılan rehberlik bölümlerinden mezun olanlara (...) kimlik kartı verilir" denmektedir (Md.7). Bu tarih ilk turizm

fakültelerinin 2009'da açılmasından 14 yıl öncedir. Yani 1995 Yönetmeliği hazırlanırken turizm otelcilik yüksekokullarının ileride fakülte haline geleceği öngörölmüş ve madde ona göre kaleme alınmıştır. Ön lisans programlarından mezun olanlara rehberlik yapma hakkının tanınması ile rehberlik eğitimi "kurs" ve "ön lisans" olarak iki parçalı bir yapıya kavuşmuştur.

Tablo 1: Rehberlik eğitimi veren okullar (1998)

Üniversite ve Bölüm Adı	Süre	Bölüm Açılış Yılı
Ege Üniversitesi Çeşme MYO	2 Yıl	1990/91
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO	2 Yıl	1992/93
Selçuk Üniversitesi Silifke Taşucu MYO	2 Yıl	1992/93
Kocaeli Üniversitesi Derbent MYO	2 Yıl	1994/95
Selçuk Üniversitesi Kazım Karabekir MYO	2 Yıl	1995/96
Ankara Üniversitesi Beypazarı MYO	2 Yıl	1996/97
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van MYO	2 Yıl	1996/97
Mersin Üniversitesi Anamur MYO	2 Yıl	1997/98
Neşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turist Rehberliği Bölümü	4 Yıl	1997/98

Rehberlik bölümü mezunlarına kokart alma hakkı tanıyan 1995 Yönetmeliği öncesinde toplam dört okulda ön lisans seviyesinde rehberlik eğitimi verilmekte, lisans seviyesinde eğitim veren bir rehberlik bölümü ise bulunmamaktadır. Tablo 1'de ilk dört yıllık rehberlik bölümünün açıldığı 1997-1998 öğretim yılında mevcut olan rehberlik okulları gösterilmektedir. Bu tarihten itibaren dört yıllık okulların sayısı artarken iki yıllık okullar da açılmaya devam etmiştir.

3.3. Lisans Seviyesinde Rehberlik Eğitiminin Parçalı Yapısı

2 yıllık okul sayısı 1990'lı yıllardan itibaren artış gösterirken, bir süre sonra, rehberlik eğitiminin ideal süresinin dört yıl olması gerektiği dile getirilmeye başlanmıştır. Neşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu tarafından 1997'de düzenlenen IV. Hafta Sonu Semineri'nde, daha nitelikli rehber yetiştirmek için ön lisans programlarının iki yıllık sürelerinin yeterli olmadığı, eğitimin en az dört yıllık lisans seviyesinde verilmesi gerektiği savunulmuştur (Yıldız vd., 1997). Oturum sonu tartışmalarından öğrendiğimize göre, rehberlik eğitiminin dört yıllık lisans seviyesinde verilmesi turizm yüksekokullarına fakülteleşme yolunu açacaktır. Bu durum şu şekilde dile getirilmiştir:

"Sizlere bir müjdem var. Bizim YÖK'le temaslarımız sonucu bu programlar bizi fakülte durumuna da getirecektir. Turizm Yüksekokullarının bölümleri olmadığı için dolayısıyla fakülte olma durumu çıkmaza giriyordu. Ama son aldığımız bilgilerde bu konulan programlar ileride bölümlere dönüşecek ve bize de fakülte yolu açılmış olacaktır." (Editöryel, 1997: 70-71).

Toplantıyı takip eden bir katılımcı bu durumu şu şekilde sorgulamıştır:

"(...) eğitim kurumları 2 yıldan 4 yıla geçerken neye dayanarak geçmektedir? Türkiye'de Turizm Rehberliği konusundaki sorunlar tespit edilmiş midir? 2 yıllık eğitim düzeyinin yeterli olmadığı kanısına mı varılmıştır? Onun için mi 4 yıla çıkarılmıştır" (Editöryel, 1997: 72).

Anlaşıldığı üzere, rehberlik eğitiminin ideal seviyesine karar verilirken turizm okullarına fakülteleşme yolunun açılması gibi bir amaç ile hareket edilmiştir.

Bakanlık kursları açılmaya devam ederken, üniversitelerin de rehber yetiştirmeye başlaması iki kurum arasında bir çatışmaya neden olmuştur. Kurslarda yetişen rehberlerin aldıkları derslerin az ve yetersiz olduğu, bu nedenle kursların kapatılması ve eğitimin sadece üniversitelere bırakılması gerektiği akademisyenler ve rehber odaları yöneticileri tarafından dile getirilmeye başlandıkça (Öztaş, 1997; Türksoy ve Yürük, 1997) Bakanlık temsilcilerinin bir savunma refleksi geliştirdikleri görölmektedir. Eleştirilere cevap veren dönemin Turizm Bakanlığı Rehberlik Dairesi Başkanı Erel; Bakanlığın "üniversiteye şaşu bakmadığını", rehberlik bölümlerinde eğitim veren rehber hocaların da kurslarda yetiştiğini, üniversitelerin özellikle dil eğitimi konusunda yaşadığı sorunlar nedeniyle kurslara ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir (Editöryel, 1997: 74). Dil eğitiminde yaşanan sorunlar; İngilizce eğitiminin yetersizliği ve nadir dillerden eğitim verilememesi olarak gösterilmiş, eğitimin sadece üniversiteler tarafından verilmesi fikri ise şu şekilde reddedilmiştir:

"Rehberlik konusunda üniversite mezunları dışındaki insanlara bir engel mi getireceğiz? Yani insanlar rehberlik yapmak istedikleri takdirde bunun önüne mi geçeceğiz? Hayır siz rehberlik yapamazsınız. Gidin 2 yıl ya da 4 yıl Meslek yüksekokulunu bitirin gelin. Ondan sonra mı yapalım diyeceğiz" (Editöryel, 1997: 77).

Göröldüğü üzere, rehberlik eğitiminin sadece üniversitelerde verilmesi fikri, bu aşamada, Bakanlık temsilcileri için yeni ve kabul edilemezdir.

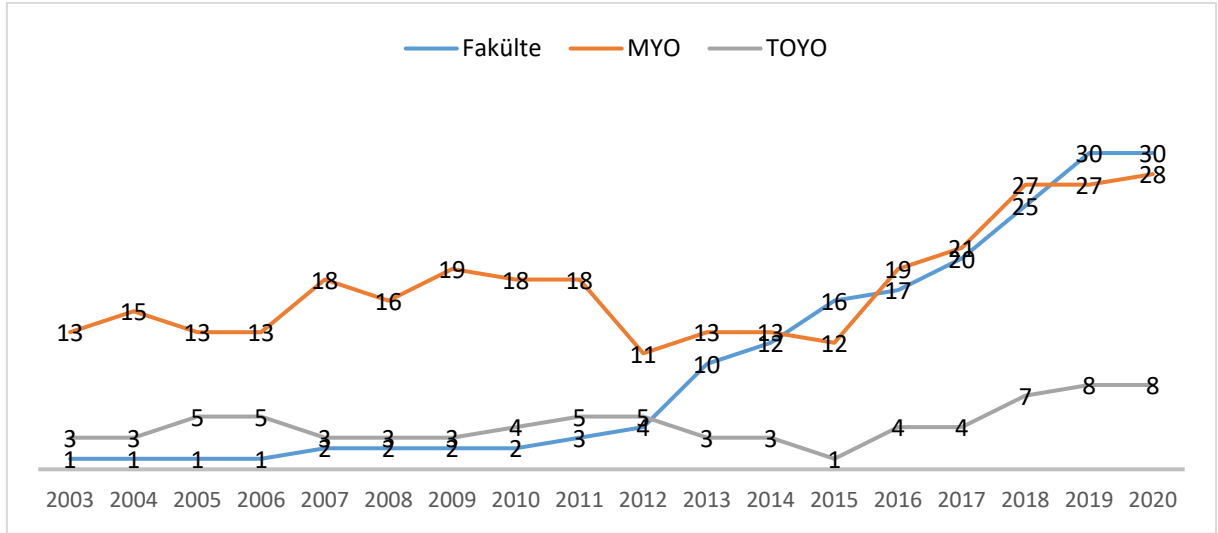
Turizm rehberliği eğitiminin ideal seviyesinin belirlenmesi çalışmalarında zikredilmesi gereken bir diğer toplantı, TUREB’den ve çeşitli üniversitelerden temsilcilerin bir araya geldikleri 26 Ocak 2002 tarihli toplantıdır. Bu toplantıya; İzmir, İstanbul ve Ankara Rehber Odalarının bir protokol olarak kurdukları (Korkmaz vd., 2011) ve yasal bir statü arayışında olan TUREB’den 9 temsilci ile 9 farklı üniversiteden 11 öğretim üyesi katılmış ve rehberlik eğitimi ilgilendiren çeşitli kararlar oy birliği ile alınmıştır (Özbay, 2008). Parçalı yapı sorunu ile ilgili olarak alınan kararlar şunlardır: *“turist rehberi yetiştirme görevinin “tümüyle” üniversitelere bırakılması akli ve mantıklı bir zorunluluktur”* (Md.2); yetkin rehberlerin yetiştirilmesi *“iki yıllık bir ön lisans eğitimi ile mümkün değildir. Bu nedenle, iki yıllık bölümlerin kapatılmasının ve İngilizce, Almanca ve Fransızca dilleri dışındaki yabancı dillerde de eğitim veren üniversitelerin bulunduğu illerde, yeni ve dört yıllık lisans eğitimi veren bölümler”* açılmalıdır (Md.3); *“yaygın diller (İngilizce, Almanca, Fransızca) dışında kalan dillerden rehber ihtiyacının, bu dilleri çok iyi düzeyde bildiklerini belgeleyen adaylara turist rehberliği eğitimi veren üniversitelerce yüksek lisans programları açılarak mesleki formasyon kazandırılması suretiyle karşılanması uygundur”* (Md.5). Toplantı kararları, 2002 tarihli II. Turizm şurasında kabul edilen kararlara zemin oluşturmasına (Özbay, 2002) ve şura sonunda, *“rehberlik eğitiminin lisans programları kapsamına alınması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır”* kararı alınmasına (Turizm Bakanlığı, 2002b: 273) rağmen hayata geçirilememiş, lisans programları yanında önlisans programları da açılmaya devam etmiştir.

TUREB ve üniversite temsilcilerini bir araya getiren toplantının kararları incelendiğinde; hem üniversite hem de TUREB temsilcilerinin rehberlik eğitiminin sadece üniversiteler tarafından, lisans düzeyinde verilmesi ve okulların İngilizce dışındaki dillerden rehber yetiştirmeme sorununa çözüm olarak, nadir bir dili bildiğini ispat eden öğrenciler için yüksek lisans seçeneğinin değerlendirilmesi hakkında hemfikir oldukları görölmektedir (Özbay, 2008).

2002 yılında ayrıca bir Turizm Eğitimi Konferansı düzenlenmiş ve rehberlik eğitimi hakkında üç karar alınmış (11, 13 ve 15 numaralı kararlar) olmasına rağmen, parçalanmış yapı sorunu hakkında net bir irade ortaya konamamıştır. Örneğin, 11 numaralı kararda *“Profesyonel Turist Rehberliği Kursları’nın süresi, kurslarda okutulan derslerin sayısı, saati, türü ve içeriği meslek kuruluşlarının görüşü alınarak yeniden yapılandırılmalıdır”* denirken; 15 numaralı kararda *“Turist rehberliği eğitimi üniversitelerde lisans düzeyinde yapılmalıdır”* denmektedir (Turizm Bakanlığı, 2002a: 572). Bu iki karar, parçalı yapı sorunu açısından düşünöldüğünde birbiriyle çelişir görünmektedir; bir yandan rehberlik eğitimi lisans seviyesine çıkarılmaya çalışılmakta, diğer yandan, meslek kuruluşlarının görüşünün alınması koşuluyla, kursların açılmaya devam etmesine izin verilmektedir.

Bu tartişmalar içinde, ilk dört yıllık Turizm Rehberliği Bölümü 1997/1998 öğretim yılında Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nda açılmış, ardından; 1998/1999 öğretim yılında Balıkesir ve Gazi Üniversiteleri ile 1999-2000 öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde ilk dört yıllık turist rehberliği bölümleri açılmıştır (ÖSYM, 1999: <https://www.osym.gov.tr/Eklenti/1557,tablo4pdf.pdf?0>). Bu bölümler Adnan Menderes ve Balıkesir Üniversitelerinde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulları bünyesinde “Turist Rehberliği” adı altında; Gazi Üniversitesi’nde ise Ticaret ve Turizm Eğitim Fakóltesi bünyesinde “Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği” adı altında açılmıştır.

ÖSYM tarafından her yıl yayınlanan tercih kılavuzları sayesinde rehberlik eğitimi veren birim sayılarının değişimi izlenebilmektedir. Şekil 1, ÖSYM Kılavuzlarının eksiksiz bilgi sunmaya başladığı 2003 tarihinden başlayarak, üniversiteler tarafından verilen rehberlik eğitiminin nicel değişimini ortaya koymaktadır. Şekil 1’in hazırlanmasında 2003-2013 yılları arasına ait veriler Çoşşler ve Öter tarafından 2014’te hazırlanan benzer bir araştırmadan alınmıştır.

Şekil 1: Rehberlik eğitimi veren ön lisans ve lisans programlarının yıllara göre değişimi (2003-2020)

Şekil 1 incelendiğinde; 2003'te 14 olan rehberlik eğitimi veren üniversite sayısı, 2007 yılında %50'lik bir artışla 21'e ulaşmış, aynı dönemde lisans düzeyinde eğitim veren üniversite sayısı %200'den fazla bir artış oranıyla 4'ten 13'e yükselmiştir (Çoşşler ve Öter, 2014). 2013 yılı, dört yıllık okul sayısının iki yıllık okulları yakaladığı yıldır. Bu tarihten itibaren ise fark dört yıllık okulların lehine artmış ve 2020 yılında; 28 önlisans ve 8 yüksekokul ve 30 fakülte olmak üzere toplam 38 lisans programında rehberlik eğitimi verilmeye başlanmıştır (ÖSYM, 2020: <https://www.osym.gov.tr/TR,19431/2020-yuksekokretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekokretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>). Görüldüğü üzere, kapanması istenen önlisans programları kapatılmamış, aksine, yenileri açılmış, lisans programları ise "yüksekokul" ve "fakülte" olmak üzere daha da parçalı bir hale gelmiştir.

Lisans programlarını "yüksekokul" ve "fakülte" olarak daha da parçalı hale getiren gelişme, turizm okullarının fakülteleşme süreci olmuş, 2003 yılında rehberlik eğitimi veren 4 bölümden sadece biri fakülte bünyesinde iken, 2020 yılında bu sayı 30'a ulaşmıştır. 2003 yılında fakülte düzeyinde rehberlik eğitimi veren tek okul, 1965 yılında açılan Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu'nun devamı olan ve 1992 yılında Gazi Üniversitesi'ne bağlanan Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'dir. Turizm rehberliği eğitimi veren ikinci fakülte ise 2007 yılında Nevşehir Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'dir. Görüldüğü üzere, bu tarihte henüz *turizm fakültesi* adını taşıyan bir fakülte yoktur.

İlk turizm fakülteleri, Bologna uyumlaştırma çalışmaları kapsamında 2009 yılında; *teknik eğitim, mesleki eğitim, mesleki ve teknik eğitim, endüstriyel sanatlar eğitim fakülteleri ile ticaret ve turizm eğitim fakültelerinin* kapatılması sürecinde ortaya çıkmıştır. Meslek liselerine öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan bu tür okullar kapatılırken, teknik eğitim fakülteleri "teknoloji fakültesi" ile "sanat ve tasarım fakültesine", turizm eğitim fakülteleri ise "turizm fakültelerine" dönüştürülmüştür (Resmi Gazete, 2009: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091113-4.htm>). Böylece Gazi ve Nevşehir Üniversiteleri bünyesinde mevcut olan Ticaret ve Turizm Eğitim Fakülteleri 2009 yılında kapatılmış ve yerlerini ilk turizm fakültelerine bırakmıştır. 2011 yılında Yaşar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde açılan Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği bölümü ile birlikte bir fakülte bünyesinde rehberlik eğitimi veren üniversite sayısı 3'e çıkmış, bu tarihten itibaren ise hızlı bir artış göstererek 2020 yılında 30'a ulaşmıştır.

Bu gelişmeler yaşanırken, 2005 yılında çıkarılan yeni kurs yönetmeliğinin ardından (Çoşşler, 2021) 2006'da altı, 2007'de üç, 2008 ve 2010'da dörder ilde toplam 17 kurs açılmıştır (AREGEM, 2017: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr>). Alanyazında yapılagelen tartışmalara rağmen hem ön lisans hem de lisans seviyesinde yeni bölümler Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), yeni kurslar ise Bakanlık tarafından açılmaya devam edilmiş, böylece, kurs mu önlisans mı tartışmaları yerini 2000'li yıllarda kurs mu, ön lisans mı, lisans mı tartışmasına bırakmış, dolayısıyla üç parçalı bir yapı ortaya çıkmıştır.

3.4. Lisansüstü Rehberlik Eğitiminin Parçalı Yapısı

Turizm rehberliği eğitiminin dördüncü ve beşinci kez parçalanmasını sağlayan gelişme lisansüstü programlarının açılmasına olanak sağlayan 2012 tarihli Turist Rehberliği Meslek Kanunu olmuş, bu kanunla birlikte yüksek lisans ve doktora programlarının önü açılmıştır.

1997 ve 2002 yıllarındaki toplantılarda bir seçenek olarak gündeme gelmiş olan yüksek lisans fikri, 2002 yılında, ilk defa, akademik bir yayında kendine yer bulmuş, rehberlik eğitiminin yaygın dillerde lisans düzeyinde,

nadir dillerde ise yüksek lisans düzeyinde verilmesi önerilmiştir (Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002). Turist rehberliğinde yüksek lisans fikrinin gelişiminin takip edilebildiği önemli bir diğler kaynak; Bakanlık, TUREB ve Balıkesir Üniversitesi'nin katılımıyla 3-4 Şubat 2007 tarihlerinde, İstanbul'da toplanan "Turist Rehberliği Eğitimi Çalışma Toplantısı" sonrası kaleme alınan rapordur. Raporda, bir yandan "turist rehberliği eğitiminin belirli bir standarda kavuşturulması" vurgulanırken diğler yandan, "4 yıllık lisans düzeyinde eğitim ve bunun devamında da üniversitelerin mevzuatında yer alan 'bilim uzmanlığı' kapsamında yüksek lisans düzeyinde, diğler alanlarda uzman rehber yetiştirilmesi, mesleği yapmak isteyenlerin mesleğe kabul edilmesi tartışıldı" denmektedir. Raporda, ayrıca, "nadir dillerde rehberlik eğitimi verilmesi görevinin, üniversitelerin bu konuda yeterli donanımı ve altyapısı olmadığı göz önünde bulundurularak, Bakanlık tarafından yürütülmesi konusunda, en az lisans mezunu olma koşuluyla hemfikir kalındı" ifadesi geçmektedir (Özbay, 2008: 266). Bu raporla ortaya çıkan sonuç, Bakanlık kurslarının açılmaya devam etmesi fikrinin, nadir dillere yönelik olmak koşuluyla, TUREB ve üniversiteler tarafından kabul edildiğidir.

Bu tartışmalar içinde 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu 2012'de yürürlüğe girmiştir. Kanunun getirdiği en büyük yenilikler; kurs açma yetkisinin Bakanlık tarafından "turist rehberleri odaları birliklerine" devredilmesi ve yüksek lisans eğitiminin kabul edilmesidir (Md.3.c). Böylece şimdiye kadar kurslar, önlisans ve lisans olmak üzere üç parçalı olan eğitim yapısı, yüksek lisansın da katılması ile birlikte dört parçalı bir hal almıştır. Bu karmaşık yapı "aktörler diğlermiş ancak paradoks devam etmektedir" şeklinde yorumlanmıştır (Temizkan vd., 2013: 475). Diğler aktörlerden kasıt, kurs açma yetkisinin Bakanlıktan TUREB'e devredilmesi, paradokstan kasıt parçalı yapı sorununun devam etmesidir.

2012 Kanunu'nun yüksek lisans eğitimi ile rehber olma hakkı vermesinin ardından, ilk lisansüstü rehberlik eğitimine 2014-2015 öğretim yılında Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu'nda "Rekreasyon ve Turist Rehberliği Tezli Yüksek Lisans Programı" ile başlanmıştır. Ardından, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi bünyesinde 2015-2016 öğretim yılında "Turizm Rehberliği II. Öğretim Tezsiz Yüksek Lisans Programı" adıyla ikinci öğretim olarak açılmıştır. 2016-2017 öğretim yılında ise Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi bünyesinde "Turist Rehberliği Tezsiz İkinci Öğretim Yüksek Lisans Programı" açılmıştır. Lisansüstü seviyesinde rehberlik eğitimi, 2020 yılı itibarıyla, 19 devlet, 1 vakıf olmak üzere toplam 20 üniversitede verilen 15 tezli ve 10 tezsiz yüksek lisans olmak üzere 25 programa ulaşmıştır (Eser, 2020). Kısa bir süre önce başlamasına rağmen, yüksek lisans eğitimi de şimdiden parçalı bir hal almıştır; 24 program yüz yüze eğitim verirken bir program uzaktan eğitim vermektedir. Tezli programların adına bakıldığında; turizm rehberliği (11), seyahat işletmeciliği ve turist rehberliği (1), seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği (1), rekreasyon ve turist rehberliği (1) ve eko-turizm rehberliği (1) olmak üzere beş farklı adlandırma görülmektedir. Benzer şekilde tezsiz programlar da; turizm rehberliği (5), turist rehberliği (2), eko-turizm rehberliği (2), seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği (1) olmak üzere dört farklı şekilde adlandırılmıştır (Eser, 2020: 2960). Yukarıda açıklandığı üzere, turist rehberliği yüksek lisans programları nadir dillerden rehber yetiştirme veya rehberlikte uzmanlaşma amacıyla önerilmiş olmasına rağmen, programlara başvuru koşullarında buna uygun şartlar aranmamaktadır. Bazı okullarda, turist rehberliği yüksek lisans programlarına "giriş kısıtı ve/veya alt dil baraj şartı" olmaksızın öğrenci alınması yüksek lisans eğitiminin bir diğler paradoksu olarak gösterilmiştir (Ünal vd. 2021: 186). Tezli programlara başvurabilmek için Akademik Lisansüstü Eğitim Sınavı'ndan (ALES) alınması gereken puan türüne ve yabancı dil şartına bakıldığında; 9 program sözel ve 8 program eşit ağırlık puan türünden öğrenci kabul etmekte, 7 üniversitede hiçbir yabancı dil şartı aranmamakta, 8 üniversitede ise 40-75 arası diğler yabancı dil puanı şartı bulunmaktadır (Eser, 2020). Bu durum, yüksek lisans programlarının da kendi içinde parçalı bir yapısı olduğunu göstermektedir.

Turist rehberliğinde ilk doktora programı 2021-2022 öğretim yılında, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesindeki Turizm Araştırmaları Enstitüsü'nde "Turizm Rehberliği Doktora Programı" adı ile açılmıştır. Kabul koşulları arasında, ALES sözel puan türünden en az 65, yabancı dil sınavından en az 65 puan alma ve yüksek lisansını turizm rehberliği veya turizm işletmeciliği programlarında yapma şartı bulunmaktadır (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2021a). Programın amacı "...alanda ihtiyaç duyulan akademik personel ihtiyacını karşılama(k) ... bölgesel ve ülkesel düzeyde kaliteli hizmet verebilecek turist rehberi adayları yetiştirmek" olarak ifade edilmiş ve 14 kişilik bir kontenjan ayrılmıştır (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2021b). Programın amacında akademik personel yetiştirme yanında, turist rehberi yetiştirme amacına da yer verildiği görülmektedir. Böylece; kurs, önlisans, lisans, yüksek lisans sonra doktora seviyesinde eğitimlere başlanmış ve eğitim beşinci kez parçalı bir hal almıştır.

Parçalı yapı sorunu farklı eğitim seviyeleri açısından ele alındıktan sonra, konunun gelişiminin daha net anlaşılabilmesi için bir takım güncel gelişmelerden bahsedilmesi yerinde olacaktır. Bu gelişmeler paydaşların parçalı yapı sorununun gelişimdeki rolünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecektir.

TUREB, uzun yıllar Bakanlık kurslarına karşı çıkmış olmasına rağmen, 2012 tarihli Meslek Kanunu ile kurs açma yetkisini kazandıktan sonra, 2015 yılında Trabzon ve Şanlıurfa illerinde, aralarında Almanca, İngilizce, Rusça ve Fransızca gibi nadir olmayan dillerin de yer aldığı bir kurs açma kararı almıştır (TUREB, 2015: <http://tureb.org.tr>). Hem rehberler hem de akademisyenlerden gelen şiddetli eleştiriler karşısında, sınava kaydolanların hakkı saklı kalmak üzere kurs açma kararı iptal edilmiş, iptal kararı TÜRSAB tarafından Mayıs 2016'da mahkemeye taşınmıştır. Müracaat dilekçesinde açılan davanın gerekçesi; *“mesleğe girişlerin engellendiği”*, bu durumun *“rehber istihdam etmek zorunda olan seyahat acenteleri aleyhine olduğu”* bu nedenle *“üye seyahat acenteleri(nin) tüketicilere karşı mağduriyet yaşaması”* olarak gösterilmiştir (TÜRSAB, 2016). Davanın kazanılması üzerine iptal edilen kurslar 2017 Mayıs ayı içinde açılmış ve nadir diller haricindeki dillerde de rehber adayları kursa katılabilmiş ve kurs sonunda rehberlik yapma hakkını kazanmıştır (TUREB, 2017: <http://tureb.org.tr>). Bu olay TÜRSAB'ın da konunun önemli paydaşlarından biri olduğunu göstermektedir.

Bir diğer önemli gelişme, “Turizm Eğitimi, İstihdamı ve Turist Rehberliği Komisyonu” adlı ayrı bir komisyonun da kurulduğu 3. Turizm Şurası (1-3 Kasım 2017) ve Şura'nın ardından adı geçen komisyon tarafından kaleme alınan sonuç raporudur. Raporda parçalı yapı sorununun ortadan kaldırılması için;

“Halen önlisans ve tezsiz yüksek lisans düzeyinde eğitim veren ‘Turist Rehberliği’ bölümlerinin kapatılması; bunun yerine eğer yoksa aynı üniversitede lisans programlarının açılması ve kadroların bu bölümlere aktarılması, rehberlik eğitiminin lisans ve üzeri programlarda verilmesi, ilgili mevzuatın bu şekilde düzenlenmesi” kararı alınmıştır (Md. 91).

Bu karar, parçalı yapı probleminin sonlandırılması için alınan çok sayıdaki tavsiye kararından sonuncusu olmuş ancak hayata geçirilememiştir..

Parçalı yapı sorunu açısından bahsedilmesi gereken son gelişme, TÜRSAB içindeki bir grup acentenin isteği üzerine Turizm Bakanlığı yetkilileri ve TUREB temsilcilerinin yeni bir yasa tasarısı üzerinde çalışmaya başlamış olmalarıdır. Tasarıya göre, önlisans rehberlik bölümlerinden mezun olanların “bölgesel”, lisans bölümlerinden mezun olanların “ülkesel” çalışma kartı sahibi olması ve “Bakanlık, TUREB ve/veya TÜRSAB'ın gerekli gördüğü zamanlarda, Bakanlıkça rehberlik sınavı” açılabilmesi hedeflenmektedir (Polatoğlu, 2021). Kanun teklifinin varlığını kamuoyuna duyuran yazıda geçen bir ifade dikkat çekicidir; *“Son kanun 2012 senesinde, kızı ve damadı Turist Rehberi olan dönemin bakanı tarafından meslek paydaşlarına tartışmaya açılmadan, o zamanki TÜRSAB Başkanının onayı ile çıkarıldı. Bu kanun, hem acentaları mağdur etti, hem de 1618 sayılı Seyahat Acentaları kanunu ile çelişti”* (Polatoğlu, 2021). Yasa tasarısının gündeme gelmesini sağlayan TÜRSAB içinde bir grup acentecinin Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na bakışını gösteren bu ifade, farklı beklentilerle hareket eden taraflar arasında çatışmaya varan bir koordinasyonsuzluk olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu incelemede, turist rehberliği eğitiminin mevcut parçalı yapısının nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği, alanyazın taraması ile ortaya konmuştur. İncelemenin öne çıkan bulguları şu şekilde özetlenebilir: Rehberlik eğitimi üniversiteler bünyesine alınmadan önce de “ülkesel” ve “bölgesel” kokart ayrımı nedeniyle parçalı bir yapıya sahiptir. Çeşitli tarihlerde çıkarılan yönetmeliklerle bu sorun net olarak çözülememiştir. Ön lisans seviyesinde rehberlik eğitimi başladığında, rehberlik bölümlerinin her dilden rehber yetiştirememesi nedeniyle Bakanlık kursları açılmaya devam etmiş, böylece iki parçalı bir yapı ortaya çıkmıştır. İki yıllık turizm bölümleri kapatılmaksızın, dört yıllık turizm yüksekokullarının açılmaya başlanması ile kurs, ön lisans ve lisans olmak üzere üç parçalı bir eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Turizm okullarının fakülteleşme sürecine girdiği bir dönemde, 2012 tarihli Turist Rehberliği Meslek Kanunu turizm rehberliğinde lisansüstü eğitimin önünü açmış, 2015 yılından itibaren yüksek lisans ve 2021 yılından itibaren doktora seviyesinde eğitimler başlamış, böylece eğitim sistemi bir kere daha parçalanmıştır.

Bu gelişmeler yaşanırken konu, başlangıçta; akademisyenler, oda yöneticileri ve Bakanlık yetkilileri olmak üzere üç paydaş arasında tartışılmış, ilerleyen dönemlerde TUREB, TÜRSAB ve YÖK gibi paydaşlar da uygulamaları ile konunun tarafları haline gelmiştir. Tarihsel gelişimin incelenmesinden çıkarılabilecek ilk sonuç, rehberlik eğitiminin parçalanmış yapısının; Bakanlık, üniversiteler, TUREB, TÜRSAB ve YÖK gibi paydaşlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve güç çatışmasından kaynaklandığı, turist rehberlerinin eğitimi için net bir politika ortaya konmadığı için sistemin giderek daha parçalı ve karmaşık bir hale geldiğidir. Akademisyenler tarafından alınan farklı eğitim seviyelerinin birleştirilme kararlarının, uygulama mercii olan YÖK tarafından hayata geçirilmemiş/geçirilememiş olması, paydaşlar arasındaki koordinasyonsuzluğu göstermektedir. Paydaşlar arasındaki güç çatışması ise kanunun turist rehberlerinin isteklerine göre şekillendiğini düşünen bir grup acentecinin Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na yaklaşımında ve kendi beklentilerine cevap verecek alternatif bir teklif hazırlama çabasında açıkça görülebilmektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu diğer bir sonuç, daha önceden iki kere getirilmiş ve iki kere de kaldırılmış olan “ülkesel” ve “bölgesel” ruhsatname uygulamasının yeniden hayata geçirilmeye çalışıldığıdır. Önerilen ülkesel-bölgesel ayrımı; parçalı yapı sorununa çözüm getirmede olduğu gibi, yeni bir eğitim felsefesi de ortaya koymayarak, 1971 yılında hazırlanan ilk kurs yönetmeliği ile şekillenmiş mevcut anlayışı devam ettirmektedir (Çokişler, 2021: 26). Şimdiye kadar rehber eğitim sisteminin gittikçe parçalanmasına sebep olan sürecin aynen işlediği; uzun vadeli ve nesnel çözümler yerine, kısa vadeli ve öznel çözüm önerilerinin getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Turist rehberlerinin eğitimi dünyada da belli bir standarda kavuşturulamamış zor bir konu olsa da, Türkiye, turizm rehberliğini bir bilim dalı olarak gören tek ülke konumundadır (Uçmuş, 2021: 37). İncelemenin sonuçları, meslek eğitimi olarak ortaya çıkan turist rehberliğinin, bir ana bilim dalı olarak konumlandırılma çabalarının sancılı olarak değerlendirilebilir.

Teoriye Katkı

İncelemede ortaya konan tarihsel gelişim ve bu gelişime dayanarak yukarıda yapılan tespitler, rehberlik eğitiminin sorunlarının eğitim sisteminin yapısal ya da teorik sorunlarından ziyade, eğitim felsefesinde aranması gerektiği yorumuna destek sağlamaktadır (Çokişler, 2021: 26). Yüksek lisans ve doktora programlarına giriş koşullarının net olarak belirlenmemiş olması ve her aşamada turist rehberi olabilme hakkının kazanılabilmesi bu yorumu haklı çıkarır niteliktedir. Alanyazında ‘rehber olabilmek için ideal eğitim seviyesi ve ideal müfredat nasıl olmalıdır’ sorusu uzun yıllardır tartışılmasına rağmen net bir sonuca ulaşılamamış, lisansüstü eğitimlerin başlaması ile sorunların çözümü daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu nedenle teorik tartışmalarda, turist rehberliğinin bir ana bilim dalı olarak konumlandırılmasının hangi felsefi temeller üzerine oturtulması gerektiğinin öncelikle ele alınması; önlisans ve lisans eğitimleri arasındaki farkın ne olması gerektiği ve lisansüstü eğitimlerle bir konuda uzman rehber mi, bölümlerin ihtiyacını karşılayabilecek akademisyenler mi yetiştirilmesinin hedeflendiğine karar verilmesi gerekmektedir. Geçmiş deneyim ve çözüm çabalarının tarihsel gelişimi, gelecekteki tartışma ve çözüm önerilerine ışık tutma potansiyeline sahiptir.

Uygulamaya Katkı

İncelemenin uygulamaya katkısı ise paydaşlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve güç çatışmasının rehberlik eğitimi hakkında net ve tartışma götürmeyecek yeni bir sistemin ortaya konmasını engellemiş ve engellemekte olduğu tespitidir. Rehber eğitim sistemini yeniden şekillendirme çalışmalarında bu tespitin göz önüne alınarak, öncelikle, paydaşlar arasında çatışmaya neden olan beklenti farklılıklarının ortadan kaldırılması gerektiği açıktır. Çıkar çatışması ortamı giderilmedikçe, getirilecek her türlü yeniliğin kısa vadeli olma ve kişisel amaçlara hizmet etme tehlikesini bertaraf etmek de güçleşecektir. Paydaşların birbirini rakip olarak görmediği bir ortam sağlandıktan sonra, turist rehberliği eğitiminin parçalı yapısının uzun vadede devam edip etmeyeceğine karar verilmeli, bir ana bilim dalı olarak konumlandırmak içinse lisansüstü programların amaç ve giriş koşulları standart hale getirilmelidir.

Sınırlılıklar

Bu incelemenin en büyük kısıtı, incelenen konuya ait bilgilerin çok farklı kaynak türlerine dağılmış olması nedeniyle, sistematik bir incelemenin yapılamamış olmasıdır.

Gelecek Çalışmalara Yönelik Öneriler

Gelecekteki araştırmalarda, nadir dil sorunu, İngilizce eğitimi sorunu, eğitici/akademisyen sorunları, müfredat sorunları ve uzmanlaşma gibi konulardaki alanyazın daha sistematik bir şekilde incelenebilir ve turizm rehberliği eğitiminin parçalı yapısından ne şekilde etkilendiği ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

- Ahipaşaoğlu, S. (1994). "Türkiye’de Turizm Rehberliği Eğitiminin Üniversiteler Kapsamı İçerisinde Alınması Üzerine Düşünceler", *Hafta Sonu Semineri I: Dört Yıllık Turizm Yüksekokullarında Eğitim-Öğretim Sorunları ve Çözüm Yolları*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Türkiye: Nevşehir.
- Ap, J. ve Wong, K. (2001). "Case Study on Tourguiding: Professionalism, Issues and Problems", *Tourism Management*, 22/5, 551-563.
- AREGEM. (2017). Duyurular. (01 Ekim 2017) http://aregem.kulturturizm.gov.tr/arama?_Dil=1
- Arslantürk, Y. (2010). "Yükseköğretim Düzeyinde Turist Rehberliği Eğitimi Veren Öğretim Kurumlarında Uygulanan Eğitime Yönelik Öğrenci Algılamaları", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/1, 63-78.
- Avcıkurt, C., Alper, B. ve Geyik, S. (2009). "Education and Training of Tourist Guides in Turkey", *Management and Education Academic Journal*, 5/1, 57-63.
- Bilgin, Ö. (1984). "Profesyonel Tercüman Rehberlik Eğitimi", *Turizm Eğitimi Kongresi Tebliğ ve Tartışmalar*, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye: İstanbul.

- Ünal, C., Güzel, Ö., Yaşar, M., ve Keleş, F. N. (2021). "Turizm Rehberliği Lisansüstü Eğitiminde Alan Dışı Öğrenci Alımı Paradoksu." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32/2, 184-200.
- Çakır, A. (2010). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Çalışma Biçimi Ve Mesleki Eğitim Süreleri İle İş Tatminleri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Çokişler, N. (2021). "Turist Rehberliği Mevzuatının Tarihsel Değişimi", *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 17-28.
- Çokişler, N. ve Öter, Z. (2014). "Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi Veren Eğitim Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma", *15. Ulusal Turizm Kongresi*, Gazi Üniversitesi, Türkiye: Ankara.
- Davies, P. (2000). "The Relevance of Systematic Reviews to Educational Policy and Practice", *Oxford Review of Education*, 26/3-4, 365-378.
- Editöryel. (1994). "Oturum Tartışmaları", *Hafta Sonu Semineri I: Dört Yıllık Turizm Yüksekokullarında Eğitim-Öğretim Sorunları ve Çözüm Yolları*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Türkiye: Nevşehir.
- Editöryel. (1997). "Oturum Tartışmaları", *Hafta Sonu Semineri IV: Türkiye’de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Türkiye: Nevşehir.
- Eser, S. (2020). "Lisansüstü Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Durum Analizi", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8/4, 2956-2984.
- Genç, Ö. (1992). "Genç Rehberlik Eğitimine Eleştirel Bir Bakış", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Türkiye: Ankara.
- Green, B. N., Johnson, C. D. ve Adams, A. (2006). "Writing Narrative Literature Reviews for Peer-Reviewed Journals: Secrets of the Trade", *Journal of Chiropractic Medicine*, 5/3, 101-117.
- Hacıoğlu, N. (2008). "Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimine Yeni Bir Yaklaşım", *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye: Balıkesir.
- Hammersley, M. (2001). "On "Systematic" Reviews of Research Literatures: A "Narrative" Response to Evans And Benefield", *British Educational Research Journal*, 27/5, 543-554.
- Karaçam, Z. (2013). "Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemsirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6/1, 26-33.
- Karaman, S., Köroğlu, Ö. ve Köroğlu, A. (2012). "Turizm Rehberliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Rehberlik Eğitimine Yönelik Düşüncelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Türkiye: Ankara.
- Keleş, Y. (2018). "Neden Turizm Eğitimi? Lisans Düzeyinde Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/4, 219-236.
- Korkmaz, S., Temizkan, S. P. ve Temizkan, R. (2011). "Hizmet İçi Eğitim Seminerlerinin Profesyonel Turist Rehberlerinin Turizm Pazarlamasındaki Rolüne Etkisi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 17-36.
- Köroğlu, Ö. (2011). *İş Doyumu Ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi.
- Kuşluvan, S. ve Çeşmeci, N. (2002). "Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitiminin Sorunları Ve Yeniden Yapılandırılması", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, T.C. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Türkiye: Ankara.
- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. (2021a). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Bilgi Paketi. (27 Kasım 2021) <http://ects.nevsehir.edu.tr/ects/bilgipaketi/dil/tr/bolum/801089/sayfa/1>
- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. (2021b). Türkiye’nin Tek Turizm Araştırmaları Enstitüsü’nde İlk Turizm Doktora Programı Açıldı. (27 Kasım 2021) <https://www.nevsehir.edu.tr/tr/28630>
- Oral, S., Demircioğlu, G. ve Çiçek, O. (1994). "Turizm Eğitimi Veren Okullarda Rehberlik Bölümü Açılmasının Gerekliliği Ve Ön Koşulları", *Hafta Sonu Semineri I: Dört Yıllık Turizm Yüksekokullarında Eğitim Öğretim Sorunları ve Çözüm Yolları*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Türkiye: Nevşehir.
- Oxman, A.D., Cook, D.J. ve Guyatt G.H. (1994). "Users’ Guides to the Medical Literature, VI. How to Use an Overview", *JAMA*, 272, 1367-1371.
- ÖSYM. (1999). Merkezi Yerleştirme İle Öğrenci Alan Yükseköğretim Lisans Programları. (05 Ekim 2017) <https://www.osym.gov.tr/Eklenti/1557,tablo4pdf.pdf?0>.
- ÖSYM. (2020). 2020-Yükseköğretim Programları Ve Kontenjanları Kılavuzu. (20 Mart 2021) <https://www.osym.gov.tr/TR,19431/2020-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>.

- Özbay, R. (2002). "Turist Rehberliği Eğitimi Nereye?", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, T.C. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel M¼d¼rl¼đ¼, T¼rkiye: Ankara.
- Özbay, R. (2008). "Turist Rehberliğinde G¼ncel Mesleki Sorunlar Ve Belirsizlikler", *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir Üniversitesi, T¼rkiye: Balıkesir.
- Öztaş, K. (1997). "Meslek Y¼ksekokulları Rehberlik Ders Programlarının B¼lgesel Rehberlik Açıısından Değerlendirilmesi Ve Selçuk Üniversitesi Kazım Karabekir Ve Taşucu MYO'ları Rehberlik Programlarına Analitik Yaklaşım", *Hafta Sonu Semineri IV: T¼rkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rol¼*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y¼ksekokulu, T¼rkiye: Nevşehir.
- Polatoğlu, C. (2021). "Turist Rehberliği Meslek Kanunu değişiyor! İşte kanuna eklenecek yeni maddeler", Turizm G¼nl¼đ¼. (15 Ağustos 2021) <https://www.turizmgunlugu.com/2021/02/20/turist-rehberligi-meslek-kanunu-turkce-rehberlik-geliyor/>
- Randolph, J. J. (2018). "Tez Yazımı İçin Bir Alanyazın Taraması Kılavuzu", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29/2, 251-264.
- Resmi Gazete No.27405. (2009). Bazı Y¼ksekđretim Kurumları B¼nyesinde Bulunan Teknik Eğitim Fak¼lteleri, Mesleki Eğitim Fak¼lteleri, Mesleki ve Teknik Eğitim Fak¼lteleri, Ticaret ve Turizm Eğitim Fak¼lteleri ile End¼striyel Sanatlar Eğitim Fak¼ltesinin Kapatılması ve Aynı Y¼ksekđretim Kurumlarına Bağlı Olarak Yeni Fak¼lteler Kurulması Hakkında Karar. (01 Ekim 2017) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091113-4.htm>
- Resmi Gazete No. 28331. (2012). Turist Rehberliği Meslek Kanunu. (26 Kasım 2021) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>
- Slavin, R.E. (1995). "Best Evidence Synthesis: An Intelligent Alternative to Meta-analysis", *Journal of Clinical Epidemiology*, 48, 9-18.
- Temizkan, R., Temizkan S. P. ve Kz, E. N. (2012). "Turizm Fak¼ltelerinin Turizm Rehberliği Eğitimindeki Durumu: Turizm Rehberliği ğrencilerinin Değerlendirmeleri", *XIII. Ulusal Turizm Kongresi*, Akdeniz Üniversitesi, T¼rkiye: Antalya.
- Temizkan, S. P., Temizkan, R. ve Tokay, S. (2013). "Turist Rehberliği Meslek Kanunu Ve Turist Rehberi Eğitiminde Yeni Bir Paradoks", *XIV. Ulusal Turizm Kongresi*, Erciyes Üniversitesi, T¼rkiye: Kayseri.
- TUREB. (2015). B¼lgesel Turist Rehberliği Sertifika Programı. (01 Mayıs 2021) <http://tureb.org.tr/tr/News/Detail/784>
- TUREB. (2021). Turist Rehberliği Meslek Kanunu. (01 Mayıs 2021) <http://tureb.org.tr/tr/Page/Detail/60>
- Turizm Bakanlığı. (2002a). "Kararlar", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, T.C. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel M¼d¼rl¼đ¼, T¼rkiye: Ankara.
- Turizm Bakanlığı. (2002b). "Alt Komisyon Raporları Genel Kurul Gr¼řmeleri Ve II. Turizm Şurası Kararları", *II. Turizm Şurası*, Turizm Bakanlığı, T¼rkiye: Ankara.
- T¼r, Ő. (2012). "niversitelerde Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimi Ve Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Cz¼m nerileri", *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*, T.C. K¼lt¼r ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel M¼d¼rl¼đ¼, T¼rkiye: Ankara.
- T¼rker, A., G¼zel, F. . ve T¼rker, G. . (2012). "Turizm Aktör¼ Olarak Profesyonel Turist Rehberlerinin T¼rkiye'deki Rehberlik Eğitim Sistemine Bakış Açıalarını Belirlemeye Yönelik Bir Odak Grup Calışması", *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*, T.C. K¼lt¼r ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel M¼d¼rl¼đ¼, T¼rkiye: Ankara.
- T¼rksoy, A. ve Y¼rik, E. . (1997). "İki Yıllık Meslek Y¼ksekokullarında Rehberlik Programları Ve Ege Üniversitesi, Cēşme Meslek Y¼ksekokulu rneği", *Hafta Sonu Semineri IV: T¼rkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rol¼*, Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y¼ksekokulu, T¼rkiye: Nevşehir.
- Uçmuş, P.K. (2021). "G-20 lkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi", *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2/1, 23-43.
- Üst¼n, U. ve Eryılmaz, A. (2014). "A Research Methodology to Conduct Effective Research Syntheses: Meta-Analysis", *Education and Science*, 39/174, 1-32.
- Yıldız, R., Kuşluvan, S. ve Őenyurt, S. Y. (1997). "Turist Rehberliği ğretiminde Yeni Bir Model: Nevşehir Turist Rehberliği Bl¼m¼ Programı Ve Değerlendirilmesi", *Hafta Sonu Semineri IV: T¼rkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rol¼*. Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y¼ksekokulu, T¼rkiye: Nevşehir.
- Yıldız, S. (2008). "Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimi: T¼rkiye-Yunanistan Karşılaştırması", *IV. Lisansst¼ Turizm ğrencileri Kongresi*, T¼rkiye: Antalya.
- Yılmaz, K. Y., (2021). "Sosyal Bilimlerde ve Eğitim Bilimlerinde Sistematik Derleme, Meta Değerlendirme ve Bibliyometrik Analizler", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/2, 1457-1490.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).